

кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри
корейської філології
Київського національного
лінгвістичного університету

ДИГРАФІЧНІ КОНСТРУКЦІЇ ДЛЯ ВІДТВОРЕННЯ ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ У ПИСЬМОВИХ СИСТЕМАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ І КОРЕЙСЬКОЇ МОВ

Одним із основних завдань, яке продовжує ставити перед собою сучасна графічна лінгвістика, є визначення раціонального співвідношення між фонографічною писемністю і фонетичною будовою мови. І важливу роль у його вирішенні відіграють дослідження графічного інвентарю, яким оперує мова, як основи, на якій базується письмова система, оскільки саме графеми та особливості їх сполучуваності між собою формують основні принципи орфографії, на яких і тримається фонографічна писемність.

Науковці, які займалися цим питанням (Т.О. Амірова [1], І.О. Бодуен де Куртене [2], І.Дж. Гельб [3], О.О. Реформатський [4], Л.В. Сидельникова [5] та інші), визнають, що більшість алфавітних писемностей тяжіє до фонетичного або фонемного принципів орфографії, коли відтворення фонетичного інвентарю відбувається за схемою $1 \text{ звук} = 1 \text{ монограф}$ або $1 \text{ фонема} = 1 \text{ монограф}$ відповідно. Однак учені констатують наявність асиметрій традиційно-історичного походження у структурах навіть найраціональніших фонографічних систем. Такі спостереження наводять на думку, а чи дійсно фонографічна писемність є раціональним способом фіксації мовленнєвого потоку, і який алфавіт можна вважати раціональним.

Такий широкий підхід до постановки проблеми має на меті розгляд алфавітної писемності як феномена загалом і, насамперед, української і корейської алфавітних систем, які є неспорідненими між собою і сформованими у різний спосіб. Саме тому актуальним залишається питання, на яких засадах формується алфавіт як наочне відображення фонетичного інвентарю мови.

Для вирішення цього питання розглянемо трирівневу структуру будови фонографічної писемності, запропоновану І.О. Бодуеном де Куртене [2], у складі якої присутні три основні рівні формування писемності: власне алфавітний, графічний і орфографічний. І кожен наступний рівень формується на базі інвентарю, присутнього у попередньому. Таким чином, поняття «алфавіт» набуває більш складного визначення, ніж просто «набір літерних знаків» і потребує детальнішого вивчення на всіх рівнях побудови. Однак ми зупинимось більш детально на його графічному рівні, оскільки він є найбільш показним щодо прояву асиметрій різного плану та є базовим для формування принципів орфографії.

Отже, метою нашої статті є розкриття кількості та основних особливостей функціонування диграфічних конструкцій, що відображають приголосні звуки української і корейської мов на сучасному етапі їх розвитку для визначення основних ізоморфних і аломорфних ознак зіставлених письмових систем.

Завдання:

– описати набір диграфічних конструкцій, що функціонують для позначення приголосних звуків у сучасній українській і корейській мовах;

– дослідити фонетичну валентність зазначених конструкцій;

– проаналізувати одержані результати для виявлення ізоморфних і аломорфних ознак, характерних для української і корейської писемностей на сучасному етапі розвитку.

Матеріалом дослідження стали літературні джерела української і корейської мов, датовані ХХ – ХХІ ст.

Українська графічна система ХХ – ХХІ ст. оперує широким набором диграфічних конструкцій для позначення приголосних. Усі вони виказують ознаки графічних комплексів і використовуються для відтворення лише одиночних звуків. Графічні кластери для відтворення звукосполучень повністю відсутні. Розглянемо графічний інвентар української мови детальніше.

Диграфічні конструкції, які мають одне фонетичне значення:

1) диграфи **дь, ль, нь, ть** функціонують у кінцевій позиції закритих складів для відображення простих м'яких [д'], [л'], [н'], [т'] відповідно, напр., диграф **дь** у словах типу *ледь* [7, с. 12], *нудьгувала* [7, с. 16], *молодь* [8, с. 27]; диграф **ль** у словах *декілька* [7, с. 11], *пильно* [7, с. 13], *біль, шаль* [7, с. 14]; диграф **нь** у словах *осінь, тиждень, день* [7, с. 11], *сухенький, істоньки* [7, с. 12]; диграф **ть** у словах *сирість* [7, с. 11], *мать, п'ять, навіть* [7, с. 12], *потьмарення* [12] тощо;

2) диграфи **зь, сь, ць** використовуються у кінцевій позиції закритих складів для позначення простих пом'якшених [з'], [с'], [ц'] відповідно, напр., диграф **зь** у словах типу *крізь* [7, с. 11], *близько* [7, с. 15], *вузькі* [10, с. 22], *низькі* [10, с. 30]; диграф **сь** у словах *переконавшись, якість, дивлячись, розсміявшись* [7, с. 12]; диграф **ць** у словах *кицька* [7, с. 11], *хлопець* [7, с. 16], *кінець* [8, с. 84], *силоміць* [8, с. 16] тощо;

3) диграфи **дд, тт** живляються для відтворення подовжених м'яких [д':], [т':] відповідно у позиції перед наступним [і] або йотованими голосними, напр., диграф **дд** у словах типу *грамаддя* [10, с. 52], *підборіддя* [8, с. 77], *угіддя* [11, с. 48], *повноводдя* [11, с. 307]; диграф **тт** у словах *відплиття* [6, с. 28], *латаття* [6, с. 88], *багаття* [10, с. 37], *лахміття* [10, с. 92], *шиття* [8, с. 11] тощо;

4) диграф **zz** використовується для відображення подовженого пом'якшеного [z':] у позиції перед наступним [i] або йотованими голосними, напр., *галуззя* [10, с. 130], *риззя* [12], *мотуззя* [10, с. 48], *маззю* [10, с. 83], *зав'яззю* [11, с. 137] тощо;

5) диграф **шш** функціонує для позначення подовженого напівпом'якшеного [ш':] у позиції перед наступним [i] або йотованими голосними, напр., *по піддашию* [10, с. 111], *затишия* [10, с. 135], *сумішию* [6, с. 177] тощо.

Диграфічні конструкції, які мають два фонетичні значення:

1) диграф **dz** використовується для відображення простого твердого [dz] у позиції перед простими голосними, окрім [i], а також простого пом'якшеного [dz'] у позиції перед [i] або йотованими голосними, напр., диграф **dz** позначає звук [dz] у словах типу *гудзик* [6, с. 44], *дзвякіт* [10, с. 35], *дзуськи* [10, с. 54], *дзеркало* [8, с. 118], *дзита*, *дзилік* [11, с. 110] і звук [dz'] у словах *дзюрчить* [10, с. 52], *сто дзяблів* [10, с. 224], *дзінь-дзінь* [11, с. 110] тощо;

2) диграф **дж** відтворює простий твердий [дж] у позиції перед простими голосними, окрім [i], а також простий напівпом'якшений [дж'] у позиції перед [i] або йотованими голосними, напр., диграф **дж** позначає звук [дж] у словах типу *кінджал* [10, с. 103], *джміль* [6, с. 47], *охолоджувати* [6, с. 118], *догоджати* [8, с. 56], *у джунглях* [8, с. 124] і звук [дж'] у словах *балканджії* [10, с. 144], *бджілка* [8, с. 80] тощо.

3) диграфи **лл**, **нн** вживаються для відтворення подовжених твердих [л:] і [н:] відповідно у позиції перед простими голосними, окрім [i], а також подовжених м'яких [л':] і [н':] відповідно у позиції перед [i] або йотованими голосними, напр., диграф **лл** відображає звук [л:] у словах типу *аллах* [10, с. 43], *до мулли* [10, с. 104], *ахіллесова п'ята* [11, с. 26] і звук [л':] у словах *підземелля* [10, с. 57], *провалля* [10, с. 70], *зусилля* [10, с. 81], *бадилля* [11, с. 27]; диграф **нн** відтворює звук [н:] у словах типу *старанно* [10, с. 88], *туманна* [10, с. 101], *буденне* [7, с. 30], *повинна* [7, с. 52] і звук [н':] у словах *запитання* [7, с. 30], *запаморочення*, *підвіконня* [7, с. 34], *припущення* [7, с. 36] тощо;

4) диграф **сс** використовується для відображення подовженого твердого [с:] у позиції перед простими голосними, окрім [i], а також подовженого пом'якшеного [с':] у позиції перед [i] або йотованими голосними, напр., диграф **сс** відтворює звук [с:] у словах типу *сравець*, *ссати* [11, с. 385] і звук [с':] у словах *узлісся* [6, с. 185], *риссю* [10, с. 37], *волосся* [7, с. 39], *колосья* [11, с. 189], *повноголосья* [11, с. 307] тощо;

5) диграфи **вв**, **жж**, **чч** функціонують для позначення подовжених твердих [в:], [ж:], [ч:] відповідно у позиції перед простими голосними, окрім [i], а також подовжених напівпом'якшених [в':], [ж':], [ч':] відповідно у позиції перед голосним [i] або йотованими голосними, напр., диграф **вв** відображає звук [в:] у словах типу *бовваніти* [10, с. 107], *овва* [8, с. 97], *бовван* [11, с. 39], *вважати* [12]; 2) і звук [в':] у словах *ввічливо* [8, с. 156], *ввімкнути* [6, с. 16]; диграф **жж** відтворює звук [ж:] у словах типу *вожжизина* [12] і звук [ж':] у словах *узбережжя* [6, с. 185], *збіжжя* [10, с. 33], *роздоріжжя* [8, с. 33], *подружжя* [8, с. 12]; диграф **чч** позначає звук [ч:] у словах типу *в Туреччину* [10, с. 28], *доччин* [6, с. 52], *Чехословаччина* [6, с. 196], *вояччина* [11, с. 84] і звук [ч':] у словах *передпліччя* [10, с. 75], *узбіччя* [10, с. 103], *поруччя* [6, с. 141], *обличчя* [8, с. 93], *струччя* [11, с. 390] тощо.

У корейській графічній системі XX – XXI ст. також присутня велика кількість диграфічних конструкцій для позначення приголосних, однак у їх складі присутні як графічні кластери, так і графічні комплекси. Розглянемо їх детальніше.

Диграфічні конструкції, які мають одне фонетичне значення:

1) диграфи **ㅃ**, **ㅆ**, **ㅈ**, **ㅊ** використовуються як графічні комплекси для відтворення посиленних приголосних [к:], [т:], [п:], [дж':] відповідно, напр., диграф **ㅃ** у словах типу *가끔*, *가까울* [13, с. 23], *뒤섞일* [13, с. 31], *겪는*, *끓임없이* [15, с. 15], *깜박거리다* [15, с. 23]; диграф **ㅆ** у словах *어떻게*, *똑같이* [13, с. 15], *뜻한* [13, с. 16], *마땅히* [13, с. 22], *말팔* [15, с. 14]; диграф **ㅈ** у словах *빠진* [13, с. 382], *뽕나무* [13, с. 424], *예쁜* [13, с. 449], *내뽀는* [15, с. 29], *뽀얗기는* [15, с. 30]; диграф **ㅊ** у словах *일찍* [13, с. 71], *진짜* [13, с. 367], *짜맞춤* [13, с. 350], *어쩌면* [15, с. 15] тощо;

2) диграф **ㄴ** функціонує у кінцевій позиції складу як графічний комплекс для позначення простого [н], напр., *심심찮게* [13, с. 15], *하찮은* [14, с. 36], *팬찮아* [14, с. 62], *벗기찮은* [14, с. 100], *술찮이* [14, с. 173], *귀찮기* [15, с. 29], *맑은*, *점잖게* [15, с. 92] тощо.

Диграфічні конструкції, які мають декілька фонетичних значень:

1) диграф **ㅅ** вживається як графічний комплекс для відображення посиленого твердого [с:] у позиції перед усіма голосними, окрім [i] та і-подібних дифтонгоїдів, його палаталізованого алофона [ш':] у позиції перед [i] та і-подібними дифтонгоїдами, а також простого твердого [т] у кінці слова або перед наступним приголосним, напр., диграф **ㅅ** позначає звук [с:] у словах типу *불쌍하게* [13, с. 414], *솔솔히* [15, с. 16], *싸우기* [15, с. 157], *쏟아내-* [15, с. 162], звук [ш':] у словах *글씨* [13, с. 16], *장씨였다* [13, с. 23], *공씨고문상서* [13, с. 27], *씨앗* [15, с. 166] і звук [т] у словах *재미있다* [15, с. 60] тощо;

2) диграф **ㄹ** вживається у кінцевій позиції складу як графічний комплекс для відтворення фонему [р/л'], позначаючи палаталізований звук [л'] у кінці слова або перед приголосними і його твердий алофон [р] у позиції перед голосними, напр., диграф **ㄹ** відтворює звук [л'] у словах типу *끓-* [14, с. 74], *싫증나-* [14, с. 123], *뽀-* [15, с. 70] і звук [р] у словах *맑은* [15, с. 14], *울은* [13, с. 96] тощо;

3) диграфи **ㄷ**, **ㅌ**, **ㅍ** функціонують у кінцевій позиції як графічні кластери, відтворюючи тверді [к], [м], [п'] відповідно у кінці слова або перед наступним приголосним, а також звукосполучення [л'г], [л'м], [л'п'] відповідно у позиції перед наступним голосним, напр., диграф **ㄷ** позначає звук [к] у словах типу *꺾적하게* [14, с. 167], *꺾줄기* [14, с. 275], *까닭* [15, с. 97], і звукосполучення [л'г] у словах *늘은이* [13, с. 255], *뵈* [15, с. 86]; диграф **ㅌ** відтворює звук [м] у словах типу *꺾주림* [14, с. 70], *만들새* [15, с. 43], *울겨진* [15, с. 63], і звукосполучення [л'м] у словах *꺾어진* [14, с. 179]; диграф **ㅍ** відтворює звук [п'] у словах типу *울조렸-* [13, с. 310], і звукосполучення [л'п'] у словах *울었다* [9, с. 503] тощо;

4) диграфи **ㅍ**, **ㅑ** вживаються у кінцевій позиції як графічні кластери, позначаючи палаталізований [л'] у кінці слова або у позиції перед приголосними і звукосполучення [л'г'], [л'б] у позиції перед наступним голосним, напр.,

диграф ㅄ відтворює звук [л'] у словах типу ㅎ다 [9, с. 416], і звукосполучення [л'т^х] у словах ㅎ았다 [9, с. 404]; диграф ㅅ відображає звук [л'] у словах типу ㅅ계 [13, с. 56], ㅅ계 [13, с. 330], ㅅ다 [9, с. 251], ㅅ적환 [14, с. 121], і звукосполучення [л'б] у словах ㅅ은 [13, с. 395], ㅅ은 [13, с. 373] тощо;

5) диграфи ㅌ, ㅍ, ㅍ використовуються у кінцевій позиції як графічні кластери, передаючи звуки [к], [л'], [б] відповідно у кінці слова або перед приголосними, а також звукосполучення [кс], [л'с], [бс] відповідно у позиції перед наступними голосними, окрім [і] та і-подібних дифтонгоїдів, і звукосполучення [кш'], [л'ш], [бш] перед [і] або і-подібними дифтонгоїдами, напр., диграф ㅌ у словах типу ㅌ [9, с. 237], ㅌ [14, с. 180]; диграф ㅍ у словах типу ㅍ [9, с. 183], ㅍ [9, с. 520]; диграф ㅍ у словах типу ㅍ [13, с. 24], ㅍ [9, с. 32] тощо;

6) диграф ㅍ функціонує як графічний кластер для відображення звука [н] у кінці слова і перед приголосними, а також для відтворення звукосполучення [ндж'] у позиції перед наступним голосним, напр., диграф ㅍ позначає звук [н] у словах типу ㅍ [9, с. 462], ㅍ [9, с. 323], і звукосполучення [ндж'] у словах ㅍ [14, с. 150], ㅍ [14, с. 148] тощо.

Таким чином, у складі української графічної системи функціонують 19 диграфічних конструкцій, 11 з яких мають одне фонетичне значення і 8 мають по два фонетичні значення, а у складі корейської графічної системи присутні 17 активних диграфів, серед яких 5 мають одне фонетичне значення, а 12 – декілька фонетичних значень. Такі показники говорять про відносну тотожність у загальних тенденціях досліджуваних писемностей, однак кількість полівалентних диграфів у корейській письмовій системі переважає. До того ж усі 19 конструкцій в українській писемності є графічними комплексами, водночас у складі корейської писемності лише 7 одиниць функціонують як графічні комплекси, тоді як 10 одиниць використовуються як графічні кластери, відображаючи не тільки окремі звуки, а і звукосполучення.

Отже, українська і корейська писемності мають ізоморфні ознаки у кількості активно вживаних диграфічних конструкцій, однак проявляють істотні відмінності у їх структурі, оскільки українська графічна система містить лише графічні комплекси, а корейська графічна система оперує як графічними комплексами, так і графічними кластерами.

Перспективою подальших досліджень є вивчення особливостей функціонування графічного інвентарю у контексті формування орфографічного рівня зіставлюваних писемностей.

Література:

1. Амирова Т.А. Функциональная взаимосвязь письменного и звукового языка. М.: Наука, 1985. 286 с.
2. Бодуэн де Куртенэ И.А. Избранные труды по языкознанию. Том 1. М.: АН СССР, 1963. 385 с.
3. Гельб И.Дж. Опыт изучения письма (основы грамматиологии). 2-е издание. М.: Едиториал УРСС, 2004. 368 с.
4. Реформатский А.А. Введение в языкознание. М.: Аспект Пресс, 1996. 536 с.
5. Сидельникова Л.В. Эволюция системы литературных знаков французского письма IX – начала XXI столетия: фонографический та идеографический аспекты: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. філол. наук: спец. 10.02.05 «Романські мови». К., 2012. 32 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

6. Бурячок А.А. Орфографический словарь: пособие для учнів початкових класів середньої школи. К.: Радянська школа, 1983. 209 с.
7. Гурницька Н.З. Мелодія кави у тональності кардамону: роман. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 400 с.
8. Корній Д. Гонимарник: роман. 2-е видавництво. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. 336 с.
9. Мазур Ю.Н. Корейско-русский словарь. М.: Русский язык, 2000. 571 с.
10. Малик В.К. Твори: в 2 т. Т. I: Таємний посол: роман. Кн. 1, 2: Посол Урус-шайтана; Фірман султана. К.: Дніпро, 1986. 440 с.
11. Полякова Л.О. Український орфографічний словник з граматичними таблицями + короткий правописний коментар. Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2009. 496 с.
12. АВВУУ Lingvo 12 «Многоязычная версия» [Електроний ресурс]. Назва з титул. екрана.
13. 김도련. 한국 고문의 원류와 성격. 서울: 태학사, 1998. 481 с.
14. 김상선. 한국문학의 현주소, 그 실상과 허상. – 서울: 국학자료원, 1998. 608 с.
15. 이병훈. 영화와 여성: 영화로 보는 한국 사회와 여성. 서울: KOFA, 2012. 247 с.

Анотація

О. АЛИМЕНКО. ДИГРАФІЧНІ КОНСТРУКЦІЇ ДЛЯ ВІДТВОРЕННЯ ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ У ПИСЬМОВИХ СИСТЕМАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКОЇ І КОРЕЙСЬКОЇ МОВ

У статті досліджуються особливості функціонування складних графічних конструкцій у письмових системах сучасних української і корейської мов у рамках вивчення загальної проблеми формування і функціонування фонографічної писемності як феномена. Основним завданням дослідження є розгляд активних диграфічних конструкцій, покликаних відтворювати приголосні звуки зіставлюваних мов на сучасному етапі їх розвитку з метою визначення ізоморфних і аломорфних ознак, притаманних структурам неспоріднених фонографічних систем неспоріднених мов, що належать до різних граматичних типів творення.

Ключові слова: фонографічна писемність, українська графічна система, корейська графічна система, диграфічна конструкція.

Аннотация

**О. АЛИМЕНКО. ДИГРАФИЧЕСКИЕ КОНСТРУКЦИИ, ОТОБРАЖАЮЩИЕ СОГЛАСНЫЕ ЗВУКИ
В ПИСЬМЕННЫХ СИСТЕМАХ СОВРЕМЕННЫХ УКРАИНСКОГО И КОРЕЙСКОГО ЯЗЫКОВ**

В статье исследуются особенности функционирования сложных графических конструкций в письменных системах современных украинского и корейского языков в рамках изучения общей проблемы формирования и функционирования фонографической системы как феномена. Основным заданием исследования является рассмотрение диграфических конструкций, используемых для отображения согласных звуков сопоставляемых языков на современном этапе их развития с целью определения изоморфных и алломорфных свойств, характерных для структур неродственных фонографических систем неродственных языков, принадлежащих к разным грамматическим типам формирования.

Ключевые слова: фонографическая письменность, украинская графическая система, корейская графическая система, диграфическая конструкция.

Summary

**O. ALIMENKO. DIGRAPH COMPLEXES REPRODUCING CONSONANTS
IN THE WRITING SYSTEMS OF CONTEMPORARY UKRAINIAN AND KOREAN LANGUAGES**

The article deals with the peculiarities of the polygraphic complexes functioning in the writing systems of contemporary Ukrainian and Korean languages while studying the general problem of phonographic writing system formation and functioning. The main goal of the study is to look through the active digraph complexes used to reproduce the consonant sounds of the languages compared in order to find the isomorphic and allomorphic features in the structures of the unrelated phonographic writing systems representing the unrelated languages, belonging to the different grammatical system types.

Key words: phonographic writing system, Ukrainian graphic system, Korean graphic system, digraph complex.